

УДК 343.163:347.956

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.4.68>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА ПРОКУРОРА НА ОСКАРЖЕННЯ ВИПРАВДУВАЛЬНИХ ВИРОКІВ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСТАТОЧНОСТІ СУДОВОГО РІШЕННЯ

Безега В.В.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального права
та правоохоронної діяльності
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID: 0009-0001-4401-7977

Безега В.В. Концептуальні обмеження права прокурора на оскарження виправдувальних вироків як умова забезпечення остаточності судового рішення.

У статті здійснюється аналіз як наукових доктрин, судових рішень США, а також норм чинного законодавства України, які показують, що до теперішнього часу у інститут присяжних в Україні не імplementовано засадничу доктрину класичної моделі, ключовою ознакою якої є презумпція неоспорюваності (остаточності) виправдувального вердикту, то як наслідок, прокурори оскаржують майже всі виправдувальні вироки. Оскільки їх винесення часто розцінюється як підстава для дисциплінарної відповідальності сторони обвинувачення. Така практика спонукає сторону обвинувачення до надмірного використання права на апеляційне оскарження з метою скасування рішення за будь-яких умов. Відтак, для остаточного подолання інквізиційних рудиментів у вітчизняному судочинстві вбачається необхідним законодавче обмеження права прокурора на оскарження виправдувального вердикту, винесеного судом присяжних.

Відзначається необхідність доцільності обмеження права прокурора на оскарження виправдувальних вироків, де ключову роль відіграє доктрина абсолютного імунітету виправдувального вердикту (*Finality of Acquittal*). Вона базується на низці фундаментальних правових принципів змагального судочинства, які проголошують, що право держави на кримінальне переслідування має бути вичерпаним після винесення першого виправдувального вердикту, що є необхідною умовою захисту особи від процесуального свавілля з боку сторони обвинувачення та забезпечення правової визначеності.

За результатами проведеного дослідження зроблено висновок, що обмеження права сторони обвинувачення на оскарження виправдувальних вироків не є применшенням важливої ролі прокурора щодо підтримання державного обвинувачення, а виступає необхідним елементом забезпечення стабільності правової системи та процесуальної стриманості держави, слугує запобіжником проти перетворення правосуддя на нескінченний процес переслідування, що суперечило б самій суті фундаментального правового імперативу принципу (*Double Jeopardy*), який є тією межею яка гарантує право особи на остаточність судового рішення (*res judicata*), забезпечує стабільність правопорядку та є запобіжником проти державного свавілля.

Ключові слова: виправдувальні вироки, остаточність судового рішення, обмеження права прокурора на апеляційне оскарження.

Bezega V.V. Conceptual limitations on the prosecutor's right to appeal acquittals as a condition for ensuring the finality of a court decision.

The article analyzes scientific doctrines, US court decisions, and the provisions of current Ukrainian legislation, which show that to date, the fundamental doctrine of the classical model has not been implemented in the jury system in Ukraine. the key feature of which is the presumption of the indisputability (finality) of an acquittal verdict. As a result, prosecutors appeal almost all acquittals, as their delivery is often regarded as grounds for disciplinary liability on the part of the prosecution. This practice encourages the prosecution to excessively use its right to appeal in order to overturn the

decision under any circumstances. Therefore, in order to finally overcome the remnants of inquisitorial practices in domestic judicial proceedings, it seems necessary to legislatively restrict the prosecutor's right to appeal an acquittal verdict handed down by a jury.

There is a need to limit the prosecutor's right to appeal acquittals, with the doctrine of absolute immunity of acquittal (Finality of Acquittal) playing a key role. It is based on a number of fundamental legal principles of adversarial proceedings, which proclaim that the state's right to criminal prosecution must be exhausted after the first acquittal verdict is handed down, which is a necessary condition for protecting individuals from procedural arbitrariness on the part of the prosecution and ensuring legal certainty.

Based on the results of the study, it was concluded that limiting the right of the prosecution to appeal acquittals does not diminish the important role of the prosecutor in supporting the state prosecution, but is a necessary element in ensuring the stability of the legal system and the procedural restraint of the state, serving as a safeguard against the transformation of justice into an endless process of persecution, which would contradict the very essence of the fundamental legal imperative of the Double Jeopardy principle, which is the limit that guarantees a person's right to the finality of a court decision (*res judicata*), ensures the stability of the legal order, and serves as a safeguard against state arbitrariness.

Key words: acquittals, finality of court decisions, restrictions on the prosecutor's right to appeal.

Постановка проблеми. Сучасне реформування суду присяжних в Україні виявило концептуальну суперечність: чинна «гібридна» модель зберігає право прокурора на оскарження виправдувальних вироків, що є рудиментом інквізиційного процесу. Така практика фактично нівелює вердикт присяжних як акт народовладдя, дозволяючи прокурору оспорювати саму сутність виправдувального рішення присяжних, що перетворює право на оскарження на інструмент нескінченного кримінального переслідування.

Це призводить до ігнорування доктрини абсолютного імунітету виправдувального вердикту (*Finality of Acquittal*) та фундаментально правових імперативів, що забезпечують стабільність правопорядку та є запобіжником проти державного свавілля. Такими є принцип «подвійного ризику» (*Double Jeopardy*) та принцип правової визначеності (*res judicata*), які унеможливають створення для особи становища підвищеного правового ризику перед обличчям необмеженого ресурсу держави. Відсутність в Україні законодавчо закріпленого імунітету виправдувального вердикту (*Finality of Acquittal*) не лише підриває довіру до інституту присяжних, а й створює ризики «процесуального виснаження» обвинуваченого, що потребує негайного теоретичного переосмислення та законодавчого корегування.

Основною метою наукової статті є теоретичне обґрунтування запровадження імунітету виправдувального вердикту (*Finality of Acquittal*) в Україні та розробка концепції обмеження права прокурора на оскарження виправдувальних рішень суду присяжних задля забезпечення принципу остаточності судового рішення (*res judicata*) та захисту особи від повторного кримінального переслідування (*Double Jeopardy*).

Стан опрацювання проблематики. Питання обмеження права сторони обвинувачення на оскарження виправдувальних вироків та впровадження принципу «подвійного ризику» (*Double Jeopardy*) майже не досліджувалося вітчизняними науковцями. Більшість розвідок присвячені загальним питанням змагальності, тоді як концептуальний аспект абсолютного імунітету виправдувального вердикту (*Finality of Acquittal*) як запобіжника проти державного свавілля – особливо в частині переходу від гібридної до класичної моделі судочинства – залишається поза увагою дослідників. Це зумовлює необхідність звернення до праць зарубіжних доктриналістів та практики Верховного Суду США».

Виклад основного матеріалу. У юридичній науці поширеною є позиція, що вирок суду – це акт правосуддя, спрямований на захист порушених прав і свобод людини й інтересів держави, у якому суд на основі всебічного, повного, об'єктивного й безпосереднього дослідження доказів доходить висновку про винуватість або невинуватість підсудного, приймає рішення про притягнення або непритягнення його до кримінальної відповідальності, вирішуючи інші пов'язані з висновками суду юридичні питання [1, с. 225].

Так, В. Маляренко зазначив, що «вирок підбиває підсумки всієї процесуальної діяльності органів досудового слідства, прокуратури і суду. У вирокі суд вирішує питання про винуватість або невинуватість підсудного, про застосування або незастосування до нього покарання. Вирок, що

набрав законної сили, набуває силу закону, тобто стає для цієї справи таким же обов'язковим, як закон» [2, с. 202].

М. Красій під виправдувальним вироком розуміє судовий акт визначеної законом форми, у якому презюмується невинуватість підсудного (обвинуваченого) та що проголошується судом після розгляду ним кримінального провадження в тому разі, якщо в передбаченому кримінальним процесуальним законом України порядку встановлено наявність процесуальних підстав для його ухвалення [3, с. 72].

Сутність виправдувального вироку А. Матвійчук розглядає через владне заперечення злочину як соціально неправомірної поведінки в діяльності особи, визнання її державою як політичною формацією невинуватою щодо інкримінованого їй діяння, відновлення її громадських прав і визнання невіддільності її від законослухняного суспільства. Виховне значення виправдувального вироку науковець убачає в негативному та позитивному аспектах: перший проявляється в негативній оцінці з боку держави в особі уповноважених органів своєї діяльності у сфері кримінальної юстиції; другий – в утвердженні прав і свобод громадянина як найвищої соціальної цінності [4, с. 163].

Разом з тим, виправдання – це кримінально-процесуальна категорія, що відображає діяльність суду по встановленню невинуватості особи, чим повертає громадянина у правовий стан, що існував до його кримінального переслідування та водночас, є підставою для виникнення нових правовідно-син щодо реабілітації особи [5, с. 45]. Під виправданням розуміють процесуальний порядок встановлення підстав для ухвалення виправдувального рішення і реабілітації особи під час досудового розслідування або судового провадження та ухвалення виправдувального рішення, яким від імені держави визнається невинуватість обвинуваченого (підозрюваного) в інкримінованому йому діянні [6, с. 33]. Також виправдання є результатом виконання судом свого юридичного обов'язку – виправдати особу, винуватість якої не доведено стороною обвинувачення в рамках належної правової процедури, а також результатом негативної оцінки суду виконання стороною обвинувачення юридичного обов'язку, встановленого для неї ст. 62, п. 2 ч. 2 ст. 129 Конституції України, ч. 2 ст. 17 КПК України, довести винуватість особи поза розумним сумнівом [7, с. 94]

Таким чином, сутність виправдання, як правової категорії кримінального процесу, полягає у сукупності процесуальних норм, які регулюють підстави, порядок та наслідки процесуальної діяльності з визнання особи невинуватою у вчиненні злочину і незаконно притягнутою до кримінальної відповідальності. Значення виправдання полягає у: дотриманні прав і свобод громадянина, виконанні завдань кримінального судочинства, встановлення істини, забезпеченні справедливості, виникненні нових правовідносин, пов'язаних із реабілітацією, сприянні формуванню правової культури і підвищенню суспільної самосвідомості, сприянні формуванню авторитету суду і престижу професії судді [8, с. 7].

Виправдання є не лише індивідуальною метою, до якої прагне невинувата особа, котра піддалася необґрунтованому кримінальному переслідуванню, а й складовою реалізації публічного призначення кримінального провадження, що виступає доконечною формою вирішення кримінальних справ у тих випадках, коли встановлено брак підстав для настання кримінальної відповідальності обвинуваченого [7, с. 84].

Аналіз вищенаведених положень чинного кримінального процесуального законодавства дає змогу зробити висновок, що виправдувальний вирок є водночас різновидом вироку (видове поняття) та судового рішення, що може бути ухвалене в межах кримінального судочинства (родове поняття), а отже, виправдувальний вирок наділений як сутнісними характеристиками й особливостями першого, так і загальними ознаками другого. Як судове рішення в межах кримінального судочинства виправдувальний акт ухвалений у межах передбаченої законом процедури – кримінального провадження; має визначену на законодавчому рівні структуру, форму та зміст, а також повинен відповідати встановленим вимогам; є юридичним фактом (створює, змінює та припиняє правові відносини); характеризується особливим порядком оскарження; має законну силу; щодо нього встановлено особливий порядок виконання. З огляду на вищевказане, під виправдувальним вироком пропонуємо розуміти судове рішення суду першої інстанції, ухвалене в межах кримінального судочинства іменем України в письмовій та електронній формі й відповідно до порядку, передбаченого законом, яким за результатами вирішення обвинувачення по суті встановлено (підтверджено) невинуватість обвинуваченого [9, с.706].

Цінність виправдувального вироку – у його реальній здатності захищати і відновлювати порушені права людини, яка постраждала від незаконного кримінального переслідування. Лише виправдання підсудного, яке тягне за собою його повну реабілітацію, усуває всі моральні поневіряння та перешкоди, пов'язані із пред'явленням особі необґрунтованого звинувачення, що нерідко супроводжується взяттям під варту, багатогодинними допитами, очними ставками, виїздами на місце події, нервовим вимотуванням і виснаженням.

Виправдувальний вирок є законним, обґрунтованим та справедливим офіційним актом правосуддя по визнанню невинуватості підсудного в інкримінованому кримінальному правопорушенні, який усуває процесуальні помилки, що були допущені органами досудового розслідування, шляхом виправдання та реабілітації невинуватого [10, с. 128].

Судова практика свідчить про незначну кількість виправдувальних вироків в Україні, оскільки щорічно виправдовується менш одного відсотка. Водночас незначна кількість осіб (0,4 %) зверталася до судових органів України про поновлення порушених прав і свобод, відшкодування шкоди, завданої незаконним і необґрунтованим кримінальним переслідуванням, незаконним засудженням [10, с. 125].

Виходить, що судова система України виносить у 20 - 60 разів менше виправдувальних вироків, ніж у США чи Британії. З цього приводу голова правління ГО «Експертний центр з прав людини» Ю. Белоусов у своєму блозі для «Української правди» зробив припущення, що в усьому винна Прокуратура. «Жоден прокурор в Україні не захоче направити справу до суду, якщо є шанс на виправдувальний вирок, а якщо шанс великий - будьте певні, правоохоронці зроблять все, щоб справу «зам'яли» - пише Ю. Белоусов. – Чому? Бо для українських прокурорів виправдувальний вирок - це неминуче покарання [11].

На думку українського адвоката О. Шандрін, причини такої невтішної статистики можуть ховатись у сукупності наступної низки обставин, зокрема, маскування потенційних виправдувальних вироків процесуальними компромісами (закриття з інших підстав – по строках (давності та порушення строків досудового розслідування), через примирення, дійове каяття, зміною обставинки, угоди із застосуванням ст.ст. 69, 75 КК України тощо) [12].

До важливих причин відсутності виправдувальних вироків заслужений юрист України В. Богатир відносить те, що в Україні прокурори майже не користуються правом закриття проваджень за недоведеністю, тож до суду потрапляє значно більше сумнівних справ. Правозахисник наголошує, що судді, які десятиліттями працювали в системі обвинувального ухилу, ризикують сприймати виправдання як *casus belli* із прокуратурою, показники якої можуть впасти. Кримінальний процес не передбачає жодних покарань за недобросовісне слідство, що своєю чергою пріоритизує «штампування» обвинувальних вироків. Низька частка виправдувальних вироків – не показник ефективності слідства, а симптом процесуальної асиметрії. Без усунення цього дисбалансу права людини в Україні залишатимуться в зоні ризику, а міжнародні індекси верховенства права – на нижніх рядках. Принцип «сумніви тлумачиться на користь обвинуваченого» – не поетичний пережиток римського права, а розпізнавальний знак демократії. Поки українське правосуддя не продемонструє більшої готовності до виправдувальних рішень, воно залишатиметься ближчим до пострадянської каральної парадигми, аніж до європейських стандартів [13].

Втім, попри зменшення кількості людей, які фізично перебувають під юрисдикцією українських судів, статистика демонструє тривожну тенденцію: кількість осіб, кримінальні провадження щодо яких перебувають на розгляді, майже не змінюється. Це означає, що дедалі більше людей роками залишаються обвинуваченими без остаточного судового рішення. У статистиці вони позначені як такі, «щодо яких провадження не розглянуті». На практиці ж – це ті, хто продовжує перебувати в стані правової невизначеності.

У цьому контексті показник виправдувальних вироків набуває додаткового значення. Формально низький рівень виправдань може бути частково зумовлений тим, що потенційно слабкі справи узагалі не доходять до вироку – ні обвинувального, ні виправдувального. Натомість вони залишаються у статистичному «залишку» або закриваються з інших підстав [13].

Попри задекларовану змагальність і презумпцію невинуватості, кримінальний процес в Україні, переконаний В. Богатир, продовжує функціонувати переважно у логіці обвинувачення. Це проявляється як у статистичних показниках, так і в практиці судових рішень. Суд надто рідко визнає недоведеність вини. Це свідчить не стільки про якість досудового розслідування, скільки про нерівність у доступі до справедливого суду [13].

Кримінальний процес від самого початку виник не як засіб здійснення каральної влади держави. Він утворився із потреби захисту прав особи від необґрунтованих обвинувачень. Протягом усього часу свого існування людство докладало чимало інтелектуальних зусиль для запровадження гарантій в кримінальному судочинстві від неправдивих переслідувань. До них слід віднести самостійність суддів, фактичний розподіл функцій обвинувачення, захисту і вирішення справи по суті, змагальність, рівноправність сторін, умови подання й оцінки доказів, порядок оскарження вироків тощо. Але одним встановленням гарантій у кримінальному процесі навряд чи можна позбутися від необґрунтованого втягнення людини в кримінальний процес. Очевидно, у розв'язанні цієї проблеми не останню роль відіграє правосвідомість та професійна підготовка працівників органів дізнання, досудового слідства і суду. На жаль, труднощі у з'ясуванні обставин скоєння злочину, зневажливе ставлення правозастосовників до вимог законів, неналежний рівень їхньої професійної підготовки ще не дають змоги виключити їх із практики кримінального процесу втягнення в його сферу осіб, не причетних до скоєння злочину. Так, за даними Верховного Суду України у I півріччі 2007 року виправдано 245 осіб, проте збитки відшкодовано лише 45 особам [14, с. 230].

Разом з тим, згідно частини 4 статті 36 КПК України, прокурор, як сторона обвинувачення, має право на подання апеляційної скарги. Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 393 КПК України, що прокурор також наділяється правом на апеляційне оскарження. В свою чергу, у положенні частини 1 статті 400 КПК України зазначено, що наслідком подання апеляційної скарги на вирок суду є зупинення набрання ними законної сили [15].

Так, без апеляції на безпідставне виправдання особи, апеляційна та касаційна інстанції не можуть переглянути незаконне судові рішення. У подібних випадках сторона захисту не зацікавлена у перегляді судового рішення, а тому роль прокурора за таких умов має надзвичайно велике значення. Водночас є кримінальні провадження, у яких немає потерпілих та інших зацікавлених осіб, як наприклад, злочини проти основ національної безпеки України (розділ I Особливої частини КК України), злочини проти довкілля (розділ VIII) та інші. На незаконність, необґрунтованість, невмотивованість чи несправедливість судових рішень у таких справах, крім прокурора, майже ніхто не реагує [16, с. 323].

Стадія апеляційного провадження є гарантією забезпечення постановлення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення. Водночас перегляд судових рішень апеляційною інстанцією передбачає формування єдиного підходу до застосування кримінального та кримінального процесуального законодавства України, що закріплює низку важливих положень, які регламентують повноваження прокурора саме на цій стадії кримінального судочинства [16, с. 323].

Отже, узагальнюючи діяльність прокурора в апеляційному провадженні, слід зазначити, що прокурор у апеляційному провадженні є досить важливим учасником кримінального процесу і його діяльність здійснюється з метою, щоб: виносились у кожній кримінальній справі законні, обґрунтовані, вмотивовані вирок, ухвали суду; не допустити виконання незаконного, необґрунтованого судового рішення, своєчасно виправити допущені помилки й порушення закону; забезпечити реалізацію гарантованих Конституцією України прав громадян, інтересів держави та суспільства [16, с. 326].

Разом із тим, прокурор здебільшого не є самостійним у прийнятті рішень, а діє за погодженням з керівником органу прокуратури або вищестоящими прокурорами, подання апеляційної скарги також вимагає дотримання певних адміністративних процедур, які не передбачені КПК України, однак унормовані відомчим Порядком організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні (далі – Порядок), затвердженим наказом ГПУ від 28.03.2019 р. № 51 [17].

Водночас, в апеляційному провадженні є засада неможливості погіршення правового становища обвинуваченого, тобто не допускається подання таких апеляційних скарг, задоволення яких призведе до погіршення правового становища цього учасника кримінального процесу. Однак, на думку В. Маринів, винятки із зазначеного вище правила зводяться до виконання умови, що апеляція подається чітко визначеним суб'єктом – прокурором, потерпілим або його представником [18, с. 116].

Зокрема, відповідно до ст. 421 КПК України виключно прокурор, потерпілий та його представник мають право подавати апеляційні скарги з вимогою скасувати виправдувальний вирок

(змінити такий вирок можна лише, коли змінюються мотиви виправдання, а резолютивна частина залишається). У зв'язку з чим, І. Курбатова зауважує, що аналіз ч. 1 ст. 420 КПК України щодо підстав для скасування вироку судом апеляційної інстанції та ухвалення свого вироку дає змогу дійти висновку про те, що прокурор є одним з небагатьох (поряд з потерпілим та його представником) суб'єктів, а у провадженнях, в яких відсутній потерпілий, – єдиним суб'єктом, якому дозволено в апеляційній скарзі вимагати скасування вироку [16, с. 324].

Проте є випадки, коли навіть професійні судді прямо вказують на грубе недотримання стороною обвинувачення вимог КПК України під час досудового розслідування. Так, у своїй окремій думці від 21.10.2019 р. суддя О. Закаблук Кагарлицького районного суду у справі № 372/160/17 за обвинуваченням особи за вчинення злочинів, передбачених ч. 2 ст. 187, ч. 2 ст. 186, ч. 2 ст. 296 КК України, ретельно оцінивши докази по кримінальному провадженні, оцінивши докази на підставі ст. 94 КПК України з точки зору їх об'єктивності, належності, допустимості, достовірності, достатності та взаємозв'язку, керуючись загальними принципами кримінального процесу, – верховенство права, законності, рівності перед законом і судом, поваги до людської гідності, забезпечення права на свободу та особисту недоторканість, недоторканість житла чи іншого володіння особи, недоторканість права власності, презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, свободи від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї, забезпечення права на захист, змагальності сторін та свободи в поданні суду своїх доказів у доведенні перед судом їх переконливості, безпосередності дослідження показань, речей і документів, диспозитивності, мовою, якою здійснюється кримінальне провадження, прийшов до висновку, що: слід визнати невинуватим та виправдати обвинуваченого у вчиненні ним злочинів, які передбачено ч. 3 ст. 186, п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України на підставі п. 2 ч. 1 ст. 373 КПК України.

Оскільки при проведенні досудового слідства стороною обвинувачення не було забезпечено повного та об'єктивного дослідження обставин справи, навпроти, допущене халатне відношення до проведення досудового слідства, що потягло за собою практично повну відсутність доказової бази для обвинувачення особи. У зв'язку з чим, суддя, ще раз наголосив на тому, що в умовах правової держави обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях [19].

Разом з тим, чинне законодавство не встановлює жодних особливостей щодо апеляційного перегляду рішень ухвалених судом присяжних, що на нашу думку фактично нівелює авторитет суду присяжних, оскільки його рішення переглядаються професійними суддями в загальному порядку. Варто зауважити, що континентальна модель суду присяжних в більшості випадків передбачає можливість апеляційного оскарження вироків суду присяжних, однак встановлює певні особливості цього перегляду, яким є те, що перегляд рішень ухвалених за участю представників народу здійснюється також за їх участю. Доцільність запровадження участі присяжних в апеляційному провадженні також підтверджують результати анкетування, згідно якого 92,2% респондентів вважають потрібним залучення присяжних до перегляду рішень суду присяжних в апеляційній інстанції [20, с. 201].

Водночас, у своєму дисертаційному дослідженні І. Волоско приходять до висновку щодо доцільності введення особливостей апеляційного провадження щодо рішень ухвалених судом першої інстанції з участю присяжних. Такі рішення мають переглядатися апеляційним судом за участі присяжних. У цьому зв'язку запропоновано ч.2 ст.31 КПК України доповнити нормою такого змісту: «У випадку оскарження рішення, ухваленого судом присяжних, кримінальне провадження в апеляційному порядку здійснюється колегіально судом у складі трьох професійних судців та шести присяжних» [20, с. 13-14].

Натомість відомий український правозахисник Є. Солодко у своєму інтерв'ю одному з найстаріших в Україні видань правової спрямованості [HYPERLINK «https://zib.com.ua/»](https://zib.com.ua/) газеті «Закон і Бізнес» відверто зауважив, що «один із заступників Генерального прокурора говорив, що якісна робота слідства не може закінчуватися виправдувальним вироком. Тому таких вироків не повинно бути багато». Також фахівець наголосив, що виправдувальні вирoki в Україні не мають бути чимось екстраординарним. Якість досудового розслідування вкрай низька, а процесуальні рішення щодо закриття кримінального провадження відносно особи, яка до нього не причетна або вину якої слідство не може довести, традиційно не приймаються. Замість цього провадження за будь-яких умов скеровуються до суду, і відповідальність за остаточне рішення покладається саме на суд. І коли суд абсолютно обґрунтовано постановляє виправдувальний вирок, прокурату-

ра заявляє про корумпованість і некомпетентність суддів. Це зручно, але нечесно. Із судженнями з приводу висловлювань представників прокуратури варто бути обережними, оскільки зазначений орган у процесі представляє сторону обвинувачення. А сама система цього органу, коли слідчі прокуратури розслідують провадження, а процесуальні керівники з іншого поверху ними керують, призводить до «гіпертрофованого» розуміння цією структурою значення виправдувальних вироків [21].

Крім того, Є. Солодко зауважив, що виправдувальні вироки судді виносити готові. Вони не готові до того, що під час судового розгляду в залі суду «активісти» влаштовують погроми, що вночі до них приїжджають «представники громадськості» та вимагають учиняти ті чи інші дії, що особи, яких не влаштовують судові рішення, йдуть до правоохоронних органів і вносять інформацію про скоєння суддею злочину до Єдиного реєстру досудових розслідувань і будь-який слідчий поліції може викликати суддю на допити стільки, скільки йому буде завгодно. Судді не готові до того, що прямо під час засідань (а я був цьому свідком) прокурори вручають їм повістки на допити. Суд має бути незалежним, його рішення повинні неухильно виконуватися. На жаль, суди нині працюють в умовах неповаги до їхніх рішень. Влада й «журналісти» зробили все для того, щоб перетворити суддів на ізгоїв. Псевдореформа, яка відбувається сьогодні, призвела до знищення судової системи. І коли робота налагодиться – невідомо [21].

Водночас правознавець переконаний, що суд присяжних у тому вигляді, в якому він передбачений кримінальним процесуальним законом, є мертвнонародженою інституцією. Не потрібно нічого вигадувати. Якщо ми хочемо запровадити цей інститут у себе, слід узяти модель, перевірену практикою, наприклад модель США, і просто перенести її на наш ґрунт [21].

Директор Центру стратегічних справ Української Гельсінської спілки з прав людини М. Та-рахкало каже, що такий мізерний відсоток виправдувальних вироків пов'язаний з тим, що в Україні одним з механізмів відновлення нормального балансу у нашій судовій системі може стати дієвий суд присяжних. Народні засідателі, які зараз сидять поруч із суддею, ситуацію не виправлять. Необхідна ціла колегія присяжних із дванадцяти людей (хоча їх може бути і набагато більше), які самостійно прийматимуть рішення щодо вини або ж невинності підсудного. Суд, зі свого боку, має лише слідкувати за дотриманням процесуальних норм та можливістю використовувати ті чи інші докази, поклад від їхньої якості. Якщо присяжні прийшли до висновку про провину підсудного, то суд має вирішувати питання про міру його покарання [11].

Отже, з огляду на те, що до теперішнього часу в інститут присяжних в Україні не імplementовано засадничу доктрину класичної моделі, ключовою ознакою якої є презумпція неоспорюваності (остаточності) виправдувального вердикту, то як наслідок, прокурори оскаржують майже всі виправдувальні вироки. Оскільки їх винесення часто розцінюються як підстава для дисциплінарної відповідальності сторони обвинувачення. Така практика спонукає сторону обвинувачення до надмірного використання права на апеляційне оскарження з метою скасування рішення за будь-яких умов. Відтак, для остаточного подолання інквізиційних рудиментів у вітчизняному судочинстві вбачається необхідним законодавче обмеження права прокурора на оскарження виправдувального вердикту, винесеного судом присяжних.

У контексті дискусії щодо доцільності обмеження права прокурора на оскарження виправдувальних вироків, ключову роль відіграє доктрина абсолютного імунітету виправдувального вердикту (Finality of Acquittal). Вона базується на низці фундаментальних правових принципів змагального судочинства, які постулюють, що право держави на кримінальне переслідування має бути вичерпаним після винесення першого виправдувального вердикту, що є необхідною умовою захисту особи від процесуального свавілля з боку сторони обвинувачення та забезпечення правової визначеності.

Концептуальною основою цього підходу є принцип «подвійного ризику» (*Double Jeopardy*), який виступає наріжним каменем заборони оскарження виправдувального вердикту стороною обвинувачення. Згідно з П'ятою поправкою до Конституції США та статтею 4 Протоколу № 7 до ЄКПЛ, ніхто не може бути вдруге притягнений до суду або покараний за правопорушення, за яке він уже був остаточно виправданий [22].

Термін «jeopardy» походить від французького «jeu –perdre», що означає «програти гру», а згодом у середньоанглійській мові перетворився на «iuparti», що означає «розділена гра або чесна гра, рівні шанси» [23] та «Позиція в грі, справі тощо, в якій шанси на перемогу і поразку знаходяться в рівновазі; рівні шанси; невизначений стан справ; невизначеність; випадковість» [23]. Ось

чому зараз цей термін використовується для позначення ризику програшу в одній з найнебезпечніших «ігор» – кримінальному судовому процесі [24].

Окрім основних понять щодо належного судового розгляду, важко уявити більш універсальний правовий принцип, ніж подвійна відповідальність [25].

Незважаючи на численні відмінності, це правило є спільним для майже всіх правових систем. Так, у країнах континентального права [26] воно має назву *ne bis in idem* («не двічі за те саме»), але все одно служить тій самій меті: захищати меншість від каральної влади більшості, репрезентованої державою. [27].

Однією з найбільш складних сфер застосування принципу подвійної відповідальності є питання про те, чи слід дозволяти прокурорам оскаржувати виправдувальні вироки. У справі *Kerner v. United States*, 195 U.S. 100 (1904), було визнано правило, згідно з яким прокурори не мають права подавати такі апеляції незалежно від підстав для виправдання [28]. Причину цього правила пояснив суддя Грей у справі *United States v. Ball*, 163 U.S. 662, 671 (1896). Суд постановив, що в разі перегляду виправдувального вироку підсудний може бути вдруге поставлений під загрозу покарання під час повторного розгляду справи [29]. Зауваживши, що «як би помилковим не було виправдання, існував би неприйнятно високий ризик, що уряд, маючи в своєму розпорядженні значні ресурси, змусить підсудного здатися» [30]. Те саме стосується і виправдувального вироку [31], хай яким помилковим він би не був. Тобто, апеляція після виправдання заборонена, якщо вона призведе до повторного розгляду справи, або, загалом, до подальших процедур, пов'язаних з вирішенням фактичних питань [32].

У справі *Fed. R. Crim. P.* було прийнято, присяжні отримали вказівку винести виправдувальний вирок ще до завершення розгляду справи прокуратурою [33]. У справі *Evans v. Michigan*, 568 U.S. 313 (2013) суддя виправдав підсудного, вважаючи, що прокуратура не довела факт, який суд помилково вважав складовою злочину [34].

Це пов'язано з тим, що коли апеляційний суд вважає, що присяжні не могли винести обвинувальний вирок на підставі доказів, розглянутих у найсприятливішому для обвинувачення світлі, суддя першої інстанції повинен був винести остаточне рішення про виправдання, яке не могло бути оскаржене [35]. Згідно з рішенням у справі *Lockhart v. Nelson*, 488 U.S. 33 (1988), навіть помилково допущені докази є частиною розрахунку достатності [36].

Основна увага приділялася остаточності самого виправдувального вироку, а не виправленню помилки, допущеної під час судового розгляду. Натомість захист завжди може оскаржити вирок. Якщо захист досягає успіху, результатом часто є новий судовий розгляд, за винятком випадків, коли вирок скасовується через порушення права на швидкий судовий розгляд [37], або через відсутність достатніх з юридичної точки зору доказів [38]. Хоча такий повторний судовий розгляд, безсумнівно, знову піддасть підсудного небезпеці, це не порушує П'яту поправку, оскільки саме підсудний домагається нового судового рішення [39].

Заборона подвійного судового переслідування – це правовий принцип, закріплений у П'ятій поправці до Конституції США, який захищає осіб від повторного судового переслідування за той самий злочин після виправдання. Ця гарантія прав громадян дає можливість людині, яку визнано невинною, не бути знову притягнутою до відповідальності за той самий злочин, навіть якщо з'являться нові докази. Чотирнадцята поправка поширює цей захист на судові переслідування на рівні штатів, зберігаючи права осіб, обвинувачених у злочинах як на федеральному, так і на рівні держави. Однак подвійна відповідальність застосовується виключно до кримінальних справ [40; 41].

Конституційна заборона «подвійного судового переслідування» була розроблена з метою захисту особи від ризику бути підданою судовому переслідуванню та можливому засудженню більше ніж один раз за передбачуване правопорушення. У своїх коментарях, які мали великий вплив на покоління, яке прийняло Конституцію, Блекстоун зазначив: «... заява *autrefois acquit*, або раніше прийнятий виправдовувальний вердикт, ґрунтується на цій універсальній аксіомі загального права Англії, згідно з якою жодна людина не може бути піддана небезпеці для свого життя більше ніж один раз за те саме правопорушення» [42]. Практично таку саму точку зору висловив цей Верховний Суд у справі *HYPERLINK <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/85/163/> Ex parte Lange* 85 U.S. 163 (1873), зауваживши, що «Звичайне право не тільки забороняло повторне покарання за те саме правопорушення, але й пішло далі і забороняло повторний судовий розгляд за те саме правопорушення, незалежно від того, чи був обвинувачений покараний, і чи був він виправданий або засуджений у раніше проведеному судовому розгляді» [43].

Наприклад, у справі *United States v. Ball*, 163 U.S. 662 (1896), суд одностайно постановив: «Вирок про виправдання був остаточним і не міг бути переглянутий, через помилку чи з інших причин, оскільки це означало б подвійне притягнення [підсудного] до відповідальності, а отже, порушення конституції» [44].

Другим важливим складовим принципом доктрини абсолютного імунітету виправдувального вердикту (*Finality of Acquittal*), є принцип «процесуального виснаження» (*Preservation of Individual Resources*). Необхідно підкреслити, що фундаментальне обґрунтування цієї правової засади було сформульоване Верховним Судом США у справі *Green v. United States*, 355 U.S. 184 (1957), суть якої полягає в тому, що державі, з усіма її ресурсами та владою, не повинно бути дозволено робити повторні спроби засудити особу за раніше судимий злочин, тим самим піддаючи її приниженню, витратам та випробуванням і змушуючи її жити в постійному стані тривоги та невпевненості, а також збільшуючи ймовірність того, що, навіть будучи невинним, він може бути визнаний винним [42].

Таким чином, основна ідея полягає в тому, що позбавлення прокуратури права на апеляцію виправдувального вироку запобігає перетворенню судового процесу на «війну на виснаження», де держава виграє лише завдяки безмежності бюджету та часу.

Серед пострадянських держав класичну (англо-американську модель) сприйняла Грузія. Відповідно до ст. 27 КПК Грузії суд присяжних засідателів складається з 12 основних засідателів і 2 запасних засідателів. У складі суду присяжних засідателів має бути не менше шести засідателів у справах про злочини, що належать до категорії середньої тяжкості, не менше восьми – у справах про злочини, що належать до категорії тяжких, не менше десяти – у справах про злочини, що належать до категорії особливо тяжких. Виправдувальний вирок, винесений судом присяжних засідателів, є остаточним і оскарженню не підлягає [20, с. 51-53].

Висновки. У результаті аналізу зазначених наукових доктрин, аналізу судових рішень США, а також норм чинного законодавства України можна дійти висновку, що право держави на кримінальне переслідування вважається вичерпаним після винесення виправдувального вердикту судом першої інстанції. Такий підхід забезпечує дотримання принципу правової визначеності (*res judicata*) та захищає особу від «процесуального виснаження» і зловживань ресурсом державного апарату.

На відміну від чинної в Україні змішаної (гібридної) моделі суду присяжних, де прокурор наділений широким правом апеляційного ревізування фактичних обставин справи, класична модель цього інституту ґрунтується на доктрині абсолютного імунітету виправдувального вердикту (*Finality of Acquittal*). Ця доктрина обмежує право обвинувачення на оскарження, що спрямоване на захист прав обвинуваченого та забезпечення реалізації принципу остаточності судового рішення (*res judicata*) у його найбільш демократичному прояві. У такій системі вердикт присяжних виступає як абсолютний процесуальний фільтр проти державного обвинувачення. Таким чином, унеможливлення оскарження прокурором виправдувального вердикту «по суті» стане не лише запорукою відновлення фундаментального балансу сил між людиною та державою, а й найвищим проявом довіри держави до вердикту присяжних як акта безпосереднього народовладдя.

У свою чергу, обмеження права сторони обвинувачення на оскарження виправдувальних вироків не є применшенням важливої ролі прокурора щодо підтримання державного обвинувачення, а виступає необхідним елементом забезпечення стабільності правової системи та процесуальної стриманості держави, слугує запобіжником проти перетворення правосуддя на нескінченний процес переслідування, що суперечило б самій суті фундаментального правового імперативу принципу (*Double Jeopardy*), який є тією межею яка гарантує право особи на остаточність судового рішення (*res judicata*), забезпечує стабільність правопорядку та є запобіжником проти державного свавілля.

Таким чином, утвердження імунітету виправдувального вердикту є наріжним каменем змагального судочинства, що дозволяє збалансувати нерівність сил між державою та індивідом, гарантуючи останньому, що виправдання судом є остаточним і незворотним актом правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тertiшник В.М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Академічне видання. Київ: Алерта, 2014. 420 с.

2. Маляренко В.Т. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України. Київ, 2006. 890 с.
3. Красій М.О. Вирок з точки зору кримінально-правової, кримінальної процесуальної та кримінально-виконавчої політики. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2016. № 41. С. 69–81. URL: <https://lib-repo.pnu.edu.ua/handle/123456789/8844>.
4. Матвійчук А.В. Судовий вирок та його соціально-правове значення. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ: збірник наукових праць*. № 1 (11). Рівне: РВЦ МЕРУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2014. 191 с. С. 157-168. URL: <https://dspace.megu.edu.ua:8443/xmlui/handle/123456789/729>.
5. Охотіна Ю.В. Виправдання як категорія кримінально-процесуального права України: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.09. Київ, 2012. 242 с.
6. Коваль О.М. Право особи на виправдання у кримінальному процесі: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.09. Київ, 2014. 258 с.
7. Дяков В.С. Гносеологічна і правова природа виправдувального вироку: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 258 с.
8. Охотіна Ю.В. Виправдання як категорія кримінально-процесуального права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2012. 18 с.
9. Кузуб А.Т. Сиза Н.П. Дефеніція «Виправдувальний вирок» у теорії кримінального процесу. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 11/2021. С.705-707. URL: <https://repository.vsau.org/getfile.php/30587.pdf>.
10. Наумова А.О. Виправдувальний вирок - акт реабілітації підсудного. *Наше право*. 2021. № 2. С. 125-130. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/14181>.
11. Шинкаренко О. Виправдувальні вироки: чому їх так мало? *Аналітичне електронне видання «Юрист&Закон»* № 19 2017. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/160592_vipravduvaln-viroki-chomu-kh-tak-malo.
12. Шандрін О. Чому в Україні так мало виправдувальних вироків: 7 фактів, що пояснюють статистику. *Юридична газета. Всеукраїнське професійне юридичне видання*. 2025. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/chomu-v-ukrayini-tak-malo-vipravduvalnih-virokiv-7-faktiv-shcho-poyasnyuyut-statistiku.html>.
13. Богатир В. Чому в Україні відсутні виправдувальні вироки? *Українська правда*. 2025. URL: <https://www.pravda.com.ua/authors/5c37dbad8c9a7>.
14. Габлей Н.Г. Підстави набуття особою кримінально-процесуального статусу виправданого. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2011. Вип. №1. С.224-233. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2011/2011_1.pdf#page=225.
15. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n3257>.
16. Курбатова І.С. Участь прокурора у перегляді судових рішень судом апеляційної інстанції. *Підприємство, господарство і право*, 2020. С. 322-326. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/2/55.pdf>.
17. Про затвердження Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні : Наказ Генерального прокурора України від 28.03.2019 р. № 51. / Верховна Рада України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE33334.html.
18. Маринів В.І. Недопустимість повороту до гіршого як гарантія свободи апеляційного оскарження судових рішень у кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 114–119.
19. Єдиний державний реєстр судових рішень. Окрема думка від 21.10.2019 р. судді О. Закаблук Кагарлицького районного суду у справі № 372/160/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85719884>.
20. Волоско І.Р. Суд присяжних в Україні: особливості формування та діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2017. 244 с.
21. Солодко Е. Виправдувальні вироки не мають бути чимось екстраординарним. Національна асоціація адвокатів України: веб-сайт. 2017. URL: <https://unba.org.ua/publications/print/2781-vipravduval-ni-viroki-ne-mayut-buti-chimos-ekstraordinarnim.html>.
22. Levenson, Laurie L. and Bigazzi, Lorenzo, Comparative Double Jeopardy: New Approaches for Upholding an Old Principle (January 15, 2025). Loyola Law School, Los Angeles Legal Studies Research Paper No. 2025-03, URL: <https://ssrn.com/abstract=5145515>.

23. Oxford English Dictionary, Second Edition (Volume 8). Oxford University Press. 1989. 13 p.
24. Amar, A.R.. Double Jeopardy Law Made Simple. *The Yale Law Journal*, 1997. Vol. 106(6). P. 1807–1848. URL: <https://doi.org/10.2307/797320>.
25. Duke Journal of Comparative and International Law. 1999. note 262. P. 235, 289.
26. M. Cherif Bassiouni, Human Rights in the Context of Criminal Justice: Identifying International Procedural Protections and Equivalent Protections in National Constitutions, 3 *Duke Journal of Comparative & International Law*. 1993. P. 235-298. URL: <https://scholarship.law.duke.edu/djcil/vol3/iss2/1>.
27. LSU Law, What is Civil Law. URL: <https://law.lsu.edu/clo/civil-law-online/what-is-the-civil-law>.
28. *Kepner v. United States*, 195 U.S. 100 (1904). *U.S. Supreme Court*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/195/100>.
29. *United States v. Ball*, 163 U.S. 662, 671 (1896). *U.S. Supreme Court*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/163/662>.
30. *United States v. DiFrancesco*, 449 U.S. 117 (1980). URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/449/117>.
31. *United States v. Martin Linen Supply Co.*, 430 U.S. 564, 570 (1977). *U.S. Supreme Court*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/430/564>.
32. *In Fong Foo v. United States*, 369 U.S. 141, 143 (1962). *U.S. Supreme Court*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/369/141>.
33. *Evans v. Michigan*, 568 U.S. 313 (2013). *U.S. Supreme Court*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/568/313>.
34. *Glasser v. United States*, 315 U.S. 60, 80 (1942). *U.S. Supreme Court*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/315/60>.
35. *Lockhart v. Nelson*, 488 U.S. 33 (1988). *U.S. Supreme Court*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/488/33>.
36. *Smith v. United States*, 599 U.S. 236, 241-242 (2023). *U.S. Supreme Court*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/599/21-1576>.
37. *United States v. Tateo*, 377 U.S. 463, 466 (1964). *U.S. Supreme Court*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/377/463>.
38. Savage, Sean J. Double jeopardy. *EBSCO Knowledge Advantage*. 2024. URL: <https://www.ebsco.com/research-starters/law/double-jeopardy>.
39. Joseph Blocher, The Death Penalty and the Fifth Amendment, 111 *Northwestern University Law Review*. 2016. P. 275-293 URL: https://scholarship.law.duke.edu/faculty_scholarship/3536.
40. *Green v. United States*, 355 U.S. 184 (1957). *U.S. Supreme Court*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/355/184>.
41. *Ex parte Lange*, 85 U.S. 163 (1873). *U.S. Supreme Court*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/85/163>.
42. *United States v. Ball*, 163 U.S. 662 (1896). *U.S. Supreme Court*. URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/163/662>.